

ТРАФИКЪТ НА ХОРА КАТО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ С МЕЖДУНАРОДЕН ЕЛЕМЕНТ

Ст. ас. д-р Чавдар Стоянов

Престъплението “трафик на хора” е типичен пример за престъпленията, които са характерни за XXI век – века на глобализацията. То засяга всеки конкретен регион на света, като данните сочат една устойчива тенденция към нарастване на броя на тези престъпни прояви.

Това е и причината за осезаемото засилване на интереса към тези деяния. Въпреки определеното му наличие, все още липсват сериозни теоретични разработки или цялостни изследвания, които да имат приносно, доктринално значение. И това е съвсем естествено, закономерно и обяснимо. Международното наказателно право е твърде динамично развиващ се отрасъл, който е пряко свързан с глобалното сътрудничество между държавите в борбата с организираната международна престъпност. Като отбелязва Д. Михайлов¹, процесът по неговото формиране и утвърждаване продължава около половин век – до приемането на Римския статут на Международния наказателен съд на 17 юли 1998г.²

МНП защитава международния правов ред, сигурността и стабилността на международното общуване. По-голямата част от юридическите понятия и конструкциите на МНП са възприети от националните наказателноправни системи и се разглеждат въз основа на сравнителното наказателно право. Самото МНП е едновременно и наказателно, и международно. Понятието за него зависи от съдържанието и значението на категорията “международен публичен ред”. Съвременната транснационална организирана престъпност се характеризира със своята всеобхватност, силна устойчивост и добра, висока степен на организираност, консолидация и усъвършенстване.³

Последните изследвания и изчисления показват, че между 500 000 и 2 000 000 души в света се трафикират за година.

¹ Международно наказателно право, Михайлов, Д., София, Сиела, 2003, том 1.

² Подписан и ратифициран от Република България – ДВ, бр. 23, 26.03.2002г.

³ Михайлов, Д., цит. съч.

Първоначално жертвите се трафикират към държавите от Европейския съюз с основна цел сексуална експлоатация, а понастоящем – навсякъде по света. Сексуалната експлоатация остава приоритет за трафикантите поради факта, че им осигурява максимални печалби, но и другите форми на трафик на хора са застъпени.

Центърът за превенция на международната престъпност към ООН отчита, че годишните незаконни печалби вследствие на трафик на хора в глобален мащаб са над 8 милиарда щатски долара годишно, което е сравнимо единствено с незаконните печалби, натрупани от трафика на наркотици. Само този факт е достатъчен, за да се направи извод, че международната организирана престъпност се стреми да контролира все по-пълно трафика на хора.

Обезпокоителна тенденция е непрекъснатото намаляване на средната възраст на жертвите на трафик. Тази тенденция е огледален образ на изискванията и желанията на клиентите, особено когато целта е сексуална експлоатация. Редица анализи и авторитетни изследвания посочват този проблем като част от тях изследват не правната му, а по-скоро психологическата същност.

Стратегическите рискове за различните държави са разнопосочни. Като един от най-значимите може да се посочи дестабилизацията на съществуващите пазари на труд и сексуални услуги – веднъж трафикирани, жертвите биват отстранявани от легалните пазари и насилствено въвличани в нелегалните пазари на секс-услуги и труд, а това води да разразяването на война в подземния свят за контрола на тези пазари. Друг съществен риск е растежът и диверсификацията на организираната престъпност. Организираният трафик на хора не съществува изолиран от другите престъпления. Веднъж организирана, мрежата за трафик може да бъде използвана и за други престъпни цели, като например тероризъм, трафик на наркотици и незаконна търговия с оръжие. Трябва да се разгледа и проблемът с икономическата дестабилизация, която би могла да настъпи в резултат на “прането на пари”. Натрупването на големи печалби от трафик, най-вече от проституцията, води до бързо създаване на сложни схеми за пране на пари, вътре и вън от страната. Това може да доведе до стимулиране на процеси, които влияят негативно на икономиката на страната и на финансовите ѝ пазари. Също така драстично се увеличава рискът от растеж на корупцията в публичния сектор. Твърде сложната структура на престъплението “трафик на хора” създава редица възможности за проява на корупция на различни нива на публичния сектор. Пристъпва се и към разнородни корупционни прояви в политиката и “купуване” на политическо влияние. Именно богатството, спечелено от трафикантите,

осигурява ресурс за купуването на сериозно политическо влияние и корумпиране на политическата система и обществения живот с цел извличане на ползи. Не е без основание твърдението, че трафикантите биха могли да изнудват и шантажират политически лидери и обществени деятели, ползващи секс-услугите на техни жертви. Дестабилизационен ефект се оказва и върху вътрешните и външните инвестиции в икономиката. Присъствието на организиран трафик води до пране на пари, свързва се с растеж на корупцията в публичния сектор, което от своя страна намалява доверието в икономиката на съответната държава. Освен икономиката, трафикът на хора се отразява негативно и върху демографската картина. Това е един от най-съществените рискове за България с оглед на отрицателния прираст на населението в последните години.

С оглед на това определение бихме могли да отбележим два съществени момента, характеризиращи вината при това престъпление от международен характер:

1. субективното или психическото отношение на деца към престъпните последици и социално опасния характер на деянието;

2. вината би могла да се отнася само за действие, извършено с умисъл или по непредпазливост; независимо от проявената ѝ форма, и в двете ѝ форми вината реално заслужава силното ѝ отрицание и негативната социална и нравствена оценка на държавата и обществото.

Трябва да се има предвид, че в чл. 30, т. 1 от Римския статут се установява по принцип умишлената форма на вината – посочено е, че едно лице носи наказателна отговорност и подлежи на наказание, само ако елементите, които съставляват обективната страна на престъплението, са осъществени умишлено и съзнателно. В разпоредбата се правят две уточнения – отнася се за престъпленията от компетентността на Съда и те трябва да бъдат умишлени (чл. 6 – чл. 8), но съществува и друга възможност – в текста е посочено: “освен ако е предвидено друго”.

За разлика от престъпленията с международен елемент, с оглед на изложеното бихме могли да определим международното престъпление като международно опасно деяние (действие или бездействие), което е извършено виновно и е обявено от международното право за наказуемо. Признаците, характеризиращи съставите на международните престъпления, също могат да се групират в 4 насоки – относно техния обект, субект, обективна и субективна страна.

В този смисъл подкрепя заслужава изводът, че трафикът на хора не е едно типично международно престъпление, а е по-скоро

престъпление с международен характер или елемент. Но Михайлов с основание посочва, че трудно бихме могли да предложим друго родово наименование на двете категории (типични международни престъпления и престъпления с международен елемент) извън общото понятие “международно престъпление”. Ясно е, че разграничителните критерии между тези основни категории международни престъпления са няколко, а сред тях по-важните са:

1. характерът на обекта на посегателството – определен вид международни отношения;
2. степента, до която те са увредени (засегнати);
3. съотношението между вътрешно и международно право относно правната уредба на тези престъпления;
4. особеностите на наказателната репресия, третирането на извършителите.

Тук трябва да се вземе под внимание и фактът, че в международноправната и наказателноправната доктрина не съществува единно схващане и общоприета концепция за международното престъпление като такова. Засягат се международни ценности и блага, които пряко са свързани с международния мир и сигурността на човечеството. Но те засягат и цялостното международно общуване. В този аспект може да бъде застрашено и благополучието на народите и държавите.

В случая **ОБЕКТ** на трафика на хора като престъпление с международен елемент са значими международни отношения, отнасящи се до международното общуване, сътрудничеството между суверенните държави по повод правата на човека, неговото здраве, живот, чест, достойнство, свобода и свободно съществуване. Без тях е немислимо мирното съвместно съществуване и на държавите. При престъпленията с международен елемент се засяга човечността, индивидът като носител на прогресивни ценности и човешки свободи.

Международната дефиниция за “трафик на хора” е фиксирана в Протокола от Палермо. “Трафик на хора” означава набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора чрез заплаха или използване на сила или други форми на принуда, отвлечане, измама, заблуда, злоупотреба с власт или с уязвимо положение, или чрез даване и получаване на плащания или други облаги за получаване на съгласието на лице, което има контрол върху друго лице, с цел експлоатация.

Експлоатацията включва като минимум осъществяване на проституцията от други лица или други форми на сексуална

експлоатация, принудителен труд или услуги, робство или дейности, сходни с робството, заробване или отнемане на телесни органи.

Легално определение на "Трафик на хора" е дадено в член 159а, ал.1 от НК. В сравнение с дефиницията в Протокола от Палермо правят впечатление два момента: първо, съгласно б. Б от Протокола, съгласието на жертвата е невалидно, само ако са използвани някои от изброените средства; и второ, по смисъла на б. В на същия текст, ако жертвата е "дете" (лице, ненавършило 18 години), докато съгласно б. Г съгласието му е невалидно във всички случаи. Българският Наказателен кодекс въвежда по-строг критерий – във всички случаи е налице трафик на хора. НЕЗАВИСИМО ОТ СЪГЛАСИЕТО НА ЖЕРТВАТА. Друга разлика е, че според дефиницията в Протокола от Палермо обект на престъплението са "хора". Чл. 159а, ал.1 от НК прави разграничение ("отделни лица или групи от хора"). Това разграничение би могло да породии спорове, които имат съществено практическо значение.

Друго легално определение за "трафик на хора" е дадено в Допълнителните разпоредби от Закона за борба с трафика на хора. По мое мнение, това определение е по-систематизирано и се доближава повече до дефиницията от Протокола от Палермо, но за нуждите на разследването следва да се ползва определението, дадено в НК.

Трафикът на хора включва движение на лица и във вътрешността на страната, докато необходим елемент от изпълнителното деяние на чл.280 от НК е "превеждал през границите на страната".

Субект на престъплението по чл.159а, ал.1 от НК е всяко физическо дееспособно лице – тоест не се изисква специално качество на деца. Обект на престъплението по чл.159а, ал.1 от НК е личността на жертвата.

От обективна страна – налице са няколко форми на изпълнителното деяние: "набира, транспортира, укрива или приема".

"Набира" – по смисъла на чл.159а, ал.1 от НК представлява убеждаване на жертвата да бъде транспортирана до съответния район или друга страна – страната на крайната дестинация. Това може да стане чрез постигане на директна договорка с нея или с измама, сила или заплашване. Най-често срещаните методи са следните:

- индивидуално набирање на лица в барове, кафенета, клубове и дискотеки;
- набирање чрез неформални приятелски и фамилни връзки;
- обява за работа или следване в чужбина;
- чрез агенции, предлагащи работа, следване, женитба или пътуване в чужбина;
- чрез фиктивни или уредени бракове.

В много случаи набиращият жертви е познат на самата жертва, а в някои случаи даже е неин роднина. Трафикантите се насочват най-често към жени и момичета, които търсят нови възможности за реализация в чужбина поради икономически и социални затруднения в страната. Предлагат им се примамливи професии, например сервитьорки, танцьорки, актриси, или модели със заплащане многократно по-високо от онова, което получават в собствената си страна. Често се случва веднага след пристигането в страната на дестинация жертвите да осъзнаят измамния характер на споразумението.

В други случаи жертвите могат да имат представа за естеството на работа, но са в заблуда за точното естество на тази работа. Изчислено е, че над ¼ от набираните жени предварително са наясно, или най-малкото предполагат, че в чужбина ще работят в областта на секс-индустрията, но в повечето случаи те са мамени за условията, при които ще вършат тази работа. Техните очаквания са за значително ниво на независимост и контрол върху собствената им дейност. Никоя от жените, които по своя воля отиват в чужбина като секс-работнички, не е наясно с условията на работа до пристигането си – за работното време, личната несигурност, извършването на секс-услуги без предпазни средства, нивото на насилие, на което се подлага, ако откаже на клиент или ако се опита да избяга и др.

Четири основни способа за набиране на жертвите са:

1. пълна принуда чрез използване на сила или отвлечане. За България това е по-рядко срещан способ, най-вече при вътрешен трафик;

2. заблуда посредством обещание за законен ангажимент – работа като барманки, сервитьорки или обещание за сключване на брак;

3. заблуда чрез полуистини, че ще бъдат ангажирани в развлекателния бизнес, като танцьорки или стриптизьорки;

4. някои от жертвите са напълно наясно, че имигрират, за да работят като проститутки, но са в заблуда по отношение на степента, до която те ще бъдат заплашвани, контролирани и експлоатирани.

“Транспортира” – означава физическото превозване на жертвата, включително началното придвижване в рамките на страната или преминаване през държавната граница. По време на пътуването жертвата може да бъде подложена на физическо насилие или изнасилване с цел пълно подчинение на трафиканта, често от трафикантите се отнемат документите за самоличност на жертвата, отново с цел подчинение.

“Укрива” – по смисъла на чл.159а, ал.1 от НК в голяма степен се припокрива с общоприетото значение на тази дума. Това е скриване на местонахождението на жертвата от нейни близки или от държавните органи, ако те са сигнализирани. Укриването често е свързано с противозаконно лишаване от свобода на жертвата, в които случаи ще е налице класифициран състав на чл.159 ал. 2, т. 3 от НК.

“Приема” – означава осигуряване на квартира в района или страната на крайната дестинация. По време на фазата на експлоатация се използват различни механизми за контрол над жертвите. Всеки от тях се употребява независимо от останалите, но в повечето случаи се използва комбинация от механизми с цел да се създадат условия за фактическо или психологическо заробване на жертвата. Най-честите механизми на контрол са:

1. обвързване чрез дълг. При този механизъм се изисква възстановяване на силно преувеличени разходи по изваждане на документи, транспорт, реклама, например на сексуалните услуги, осигуряване на престоя в съответната страна и други;

2. изолация – използване на личните документи. Това лишава жертвите от официалната им самоличност, потвърждава статуса им на нелегално влезли в страната и прави невъзможно търсенето на помощ или бягство в друга държава или посока. Често срещано явление е периодичното преместване на жертвите от един град или район в друг с цел те да не създадат приятелски връзки и за заличаване на следите от дейността;

3. използване на насилие и страх – жертвите често са бити и изнасилвани, ограничавани и държани в изолация дълго време. Това малтретиране може да се причинява като наказание за неподчинение или предупреждение;

4. използване на заплахата за насилие над семейството на жертвата.

Трафикът на хора най-често е трансгранично и наднационално явление. Основният състав на чл. 159б, ал. 1 от НК е един сложен фактически състав. Освен наличието на специалната цел по чл. 159а ал. 1 от НК различните форми от изпълненото деяние (“набира, транспортира, укрива или приема”), необходим елемент от състава е превеждането през границите на страната. Често прилагани способности при международния трафик са използване на подправени документи или нелегално преминаване на държавните граници, тъй като трафикантите съзнават, че незаконният статус на жертвите в приемащата страна дава по-малка възможност на същите да получат държавна защита, в случай че я потърсят.

Особеност при международния трафик е трафикирането на жертви, които не владеят езика на страната на крайната дестинация. В много случаи те излизат за първи път в чужбина. Попадането на жертвата в необичайна за нея ситуация допълнително я прави подвластна на трафиканта.

Основните методи за влизане на жертвата в страната на крайната дестинация са три. Влизането може да бъде “скрито” (чрез преминаване пеша на границата на неопределени за това места или в тайници на автомобили, контейнери и т.н. но това рядко се прилага); “открито” (чрез представяне на откраднати или фалшифицирани документи за

самоличност, в повечето случаи поради забрана за влизане на жертвата в съответната страна): а и другата форма на "открито" влизане чрез представяне на истински документи, но с посочване неистинска цел на пребиваване – туризъм, обучение и т.н. Особен е обектът който се засяга при трафика на деца. Те са много по-уязвими и това деяние може сериозно и необратимо да засегне тяхната психика. То е многократно по-общественоопасно в сравнение с другите проявни форми на трафика. Децата имат по-малки съпротивителни възможности. Често те не осъзнават и цялостните, дълготрайни последици от деянието.

Международно организираната търговия с деца за целите на сексуалната експлоатация е значим аспект на проблема на трафика на хора с цел сексуална експлоатация. За децата като специфична и в същото време особено уязвима категория хора, нуждаещи се от специални грижи и помощ, са изработени отделни международни документи.

Такъв е Конвенцията за правата на детето, приета от Общото събрание на Организацията на обединените нации на 20 ноември 1989 година¹. В основата ѝ заляга постулатът, записан във Всеобщата декларация за правата на човека на ООН от 1948 година, че децата имат право на специални грижи и помощ.

Предвид необходимостта от оказване на особена грижа за детето, която е заявена в Женевската декларация за правата на детето от 1924 година и в Декларацията за правата на детето, приета от Общото събрание през 1959 година, и призната във Всеобщата декларация за правата на човека, в Международния пакт за граждански и политически права (чл. 23 и чл. 24), в Международния пакт за икономически, социални и културни права (чл. 10) и в Уставите и в съответните документи на специализираните международни организации, занимаващи се с благоденствието на децата, в Конвенцията за правата на детето са заложили мерки за всеобхватна защита на децата от попадане в трафик на хора с цел сексуална експлоатация. Според международното наказателно право трафикът на деца е престъпление с международен елемент. Всеки, който съдейства на трафика – набира деца, посреднички, снабдява с пътни документи или фалшиви документи за самоличност, превозва деца, подкупва властите, улеснява трафика чрез служебното си положение, е трафикант. Последиците от трафика на деца са тежки както за самите тях, така и за техните семейства и общности.

Ето защо държавите страни по Конвенцията се задължават да защитават детето от всички форми на сексуална експлоатация и от сексуално насилие. За тази цел държавите страни по Конвенцията вземат

---

¹ Ратифицирана от България с решение на Великото народно събрание от 11 април 1991 г. – Държавен вестник, бр. 32 от 23 април 1991 г.

всички подходящи мерки на национално, двустранно и многостранно равнище за предотвратяване на:

1. подбуждане или принуждаване на дете да се занимава с каквато и да е незаконна сексуална дейност;
2. експлоатация на деца с цел проституция или друга сексуална практика;
3. експлоатация на деца с цел производство и порнографски представления и материали (чл. 34).

Държавите страни по Конвенцията също така се задължават да предприемат подходящи мерки не само на национално, а и на международно равнище за предотвратяване на отвлечането, продажбата или търговията с деца под каквато и да е форма и с каквато и да е цел (чл. 35).

За по-нататъшното постигане на целите на Конвенцията за правата на детето и за прилагането на нейните разпоредби е приет Факултативен протокол към Конвенция за правата на детето относно търговията с деца, детска проституция и детска порнография.⁵

Една от причините за приемането му е сериозното безпокойство от все по-нарастващия международен трафик на деца с цел търговия, детска проституция и детска порнография.

В Протокола за защита на правата на децата държавите страни по Конвенцията забраняват търговията с деца, детската проституция и детската престъпност по смисъла на този протокол (чл. 1). Освен това се дефинират понятията "търговия с деца", "детска проституция", "детска порнография" (чл. 2)

Във Факултативния протокол са разгледани конкретните поводи, при които държавите трябва да вземат подходящи мерки, за да се защитят правата и интересите на децата жертви. В частност това са:

1. признаване на уязвимостта на децата жертви и приемане на процедури за признаване на техните специални потребности, включително и като свидетели;
2. уведомяване на децата жертви за техните права, тяхната роля и обхвата, протичането и развитието на производството и захода на техните дела;
3. осигуряване на възможност възгледите, нуждите и потребностите на децата жертви да бъдат представени и обсъдени в производството, когато техните лични интереси са засегнати, по начин, който съответства на процедурните права на националното законодателство;
4. осигуряване на подходящо обслужване на децата жертви по време на наказателния процес;

⁵ Ратифициран от България със Закон, приет от 39 Народно събрание на 31 октомври 2001 г. – Държавен вестник, бр. 97 от 13 ноември 2001г.

5. запазване по подходящ начин на тайната и самоличността на деца жертви и предприемане на мерки в съответствие с националното законодателство, за да се предотврати нежелателното разпространение на информация, която може да доведе до разкриване на самоличността на деца жертви;

6. осигуряване в подходящи случаи на безопасността на децата жертви, както и на техните семейства и свидетели, от заплахи и отмъщения;

7. избягване на ненужно закъснение при разглеждане на делата и изпълнение на заповеди или решения, присъждащи компенсации за децата жертви (чл. 18, ал. 1).

Правната уредба на Европейския съюз относно закрилата на децата обхваща: Рамкови решения на Съвета на министрите от 19 юли 2002 година относно борбата с трафика на хора (2002/629/ЈНА), от 22 декември 2003 за борба със сексуална експлоатация на деца и детската порнография (2004/68/ЈНА), от 15 март 2001 за закрила на жертвите при наказателни дела (2001/220/ЈНА), Резолюция на Съвета на министрите от 20 декември 1996 относно трафика на наркотици (97/С10/02), Решение на Съвета на министрите от 28 май 2001 за създаване на европейска мрежа за превенция на престъпления (2001/427/ЈНА), Конвенция на Съвета на Европа за действие срещу трафика на хора (2005 г.). Специално внимание е отделено и на "ДАФНЕ"⁶ за борба срещу насилието над деца, младежи и жени.

Приложното поле на единното европейско законодателство обхваща всички лица, ненавършили 18 години.

Съвременните условия изискват нов подход в борбата срещу трафика на хора. Необходимо е прецизиране на националните законодателства и синхронизиране с международноправните норми. Защитата на международната сигурност е гаранция за устойчиво развитие на международните отношения. Това престъпление с международен елемент се явява една от предпоставките за дестабилизация и посегателство срещу международната сигурност и естественото, устойчиво и обичайно развитие на международните отношения. Чрез него пряко и непосредствено се засягат изначални права на отделната личност, но наред с това се засягат пряко и се поставят в опасност международният ред и демократичното взаимодействие между отделните народи в борбата им с организираната международна престъпност.

---

⁶ ДАФНЕ е програма на Европейската комисия, която подкрепя дейности, свързани с превенцията и борбата срещу насилието над деца, младежи и жени, по-специално по отношение на сексуалната експлоатация и злоупотреба. За периода 2007 – 2013 общият бюджет на програмата е 114,40 милиона евро.